



I språkens värld





Flerspråkighet och språkliga jämförelser

Flerspråkighet öppnar portar till fler delar av världen, och dina språk ger dig möjlighet att delta i olika språkliga gemenskaper. När du rör dig från ett sammanhang till ett annat märker du att språken inte bara har olika uppbyggnad, utan också att de kan höra ihop med särskilda normer och förväntningar.

I det här kapitlet får du reflektera över din språkliga identitet. Du får också jämföra det svenska språkets uppbyggnad med andra språk som du kan.

Språk och identitet

De allra flesta människor i Sverige kan tala åtminstone ett språk utöver majoritetsspråket svenska, men en del använder bara ett av språken aktivt. En flerspråkig person, som du, behöver oftast använda flera språk varje dag för att kunna kommunicera i olika situationer.

De olika sätt som du använder dina språk på i vardagen kan skilja sig från hur andra i klassrummet använder sina språk. Kanske finns det lika många sätt att använda sina språk på som det finns individer. Vissa familjer väljer att bara prata förstaspråket hemma för att hålla språket levande. Andra familjer väljer att bara tala svenska hemma och använder förstaspråket enbart när de talar med släktingar i ursprungslandet.

Många flerspråkiga växlar mellan sina språk beroende på vem de pratar med. När man pratar med någon som behärskar samma språk är det dessutom vanligt att växla mellan språken under ett pågående samtal, vilket kallas för *kodväxling*. Kodväxlingen sker oftast omedvetet, men det krävs en god kunskap om båda språken för att samtalet ska flyta på. En orsak till kodväxling kan vara att språken är knutna till olika ämnesområden. När innehållet i samtalet växlar, växlas också språket.

En del beskriver att språket de talar lockar fram olika sidor av dem själva. Valet av språk kan påverka hur formellt man pratar, och det kan också påverka gester och mimik. Språkbruket, det vill säga hur och i vilka sammanhang du använder dina språk, blir en del av din språkliga identitet.

Mitt eget språk

Mitt språk är inte isens språk
mitt språk är öknens och eldens
mitt språk
är en viskning från starka rötter
som ger liv åt de stora träden i öknen.

Jila Mossaed, 1997



I det här utdraget ur en radioessä berättar författaren Marjaneh Bakhtiari om hur hon ser på sina språkliga identiteter.



” Den brutna svenskan vittnar om en rikedom

Häromdagen pratade jag med vänner som har thailändska som sitt modersmål. Det var kallt, vi satt på ett kafé och frös. ”Fan att det ska va så jävla kallt i mars”, sade den ena. Den andra påpekade att ingen av dem skulle ha sagt så om det bara var de två och om de hade pratat thailändska med varandra. ”Jag vet inte varför, men jag kan inte svära på thailändska”, sade hon. ”Inte ens: fan vad kallt det är, kan jag säga.”

Många som har vuxit upp med ett ”familjespråk” och ett ”sambällsspråk” kan relatera till henne. Våra identiteter skiftar med språkbruket. Är man van vid att förknippa moster och morfar med ett språk, och kompisarna på skolgården med ett annat språk, är det inte så konstigt att inte kunna svära på det förstnämnda. Det betyder också att ett språk kan bli det mer intima.

Den här upplevelsen av språkbruk skiljer sig från det synsätt som betraktar flerspråkiga som kluvna eller mittemellan två världar. Ett synsätt som inte förstår sig på personlig mångfald. Jag pratar om att addera. Att man lägger till ett språk till ett annat, och har som vana att använda de olika språken i olika sammanhang. Som att skaffa sig ny kunskap.

För en författare är det en gåva att få höra alla dessa röster.

Våra röster berättar vilka vi är. Och det vi är, är uppbyggt av lager av erfarenheter. Det gäller oss alla. Men vissa av oss är mer flexibla än andra, just på grund av våra erfarenheter.

Men flexibilitet kräver arbete. Annars kan man inte bevara det. Det kan inte fortsätta spegla våra olika världar om vi inte håller det levande i våra munnar, hur främmande det än må låta i andras öron. Och vi som har en mångrostad historia och bakgrund, är också vana vid att våra jag är ett plural. [...]

Det är en ständig påminnelse om hur mångsidiga vi är. Om hur vi ständigt korsar gränser och förväntningar. Det är så vi alltid har gått från att prata med kusinerna i hemlandet, till att prata med kompisarna på skolgården. [...]

Jag säger oss och vi nu istället för jag. Och det är för att

”jag” känns för litet, för singulärt. Det speglar helt enkelt inte alla de möjligheter och variationer som många av oss, med alla våra olika språk och dialekter, har erfarenhet av. Vi som kan säga Sverige på fler än ett sätt och vara hemma i varenda version av ordet.

Marjaneh Bakhtiari, *Sveriges Radio*, 2019-03-25

”

Samtala om texten



1. Vad anser Marjaneh Bakhtiari om synsättet att betrakta flerspråkiga som ”kluvna eller mittemellan två världar”? Hur ser hon själv på flerspråkighet?
2. Förklara vad Bakhtiari kan mena med formuleringen ”Det kan inte fortsätta spegla våra olika världar om vi inte håller det levande i våra munnar”?
3. Titta på citaten i rutan nedan. Vilket av citaten tycker du stämmer bäst in på Bakhtiaris tankar?

Skriv



Skriv ner dina tankar om följande frågor. Jämför sedan med en klasskamrat.

1. Känner du igen dig i att ha ett ”familjespråk” och ett ”samhällsspråk”? Vilka pratar du med på ditt förstaspråk respektive andraspråk?
2. Marjaneh Bakhtiari skriver ”Våra identiteter skiftar med språkbruket” och ”vi är vana vid att våra jag är ett plural”. Ändras ditt sätt att prata beroende på vilket språk du talar? Finns det olika normer för dina språk (till exempel vad gäller användningen av svordomar)?
3. Hur skulle du beskriva din språkliga identitet? Vilket av citaten i rutan passar bäst ihop med hur du ser på flerspråkighet?

Citat om flerspråkighet

- ”Att lära sig ett annat språk är som att bli en annan person.” (Haruki Murakami)
- ”Ett språk placerar dig i en korridor för livet. Två språk öppnar varje dörr längs vägen.” (Frank Smith)
- ”De som inte vet något om andra språk vet inget om sitt eget.” (Johann Wolfgang von Goethe)

Att jämföra språk

Olika språk skiljer sig från varandra, och det kan vara intressant att jämföra språkens egenskaper för att få syn på både skillnader och likheter.

Varför ska man då jämföra språk? Först och främst för att det är roligt förstås! Men det skapar också en medvetenhet om språkets struktur som faktiskt kan underlätta språkinlärningsprocessen.

Det absolut bästa sättet att lära sig ett språk på en avancerad nivå är att använda det i tal och skrift – det är alla språkforskare överens om. Men jämförelser av språk kan också skynda på andraspråksinlärnningen, eftersom det ger dig kunskap om hur språket är uppbyggt. Den kunskapen kan nämligen stärka den mer spontana inlärnningen som sker automatiskt när du dagligen använder språket i tal och skrift.

Utifrån ett inlärarperspektiv är det förstås viktigt att vara medveten om vilka särdrag det språk du ska lära dig har. Så på vilket sätt är då svenskan annorlunda i jämförelse med många andra språk? På de kommande sidorna får du läsa om några av det svenska språkets särdrag och göra jämförelser med andra språk.



Ordbildning

Ett särdrag i svenskan är att ordbildning sker genom sammansättning i ovanligt hög utsträckning. En sammansättning är när två ord slås ihop och blir till ett nytt ord. Till exempel kan ett ord som *språk* med hjälp av sammansättning med andra ord bilda i princip ett oändligt antal nya ord, till exempel *språkkunskap*, *språkpolitik*, *språkideologi*, *språkfantast*, *språkpolis*, *språkfiness* och *minoritetsspråk*. Ännu mer ovanligt bland världens språk är att man kan göra sammansättningar av fler än två ord, som i ordet *minoritetsspråksförslag*.

Med hjälp av både sammansättning och avledning kan ännu fler ord bildas. Avledning innebär att du lägger till ett prefix eller suffix till ett ord och därmed ändrar ordets betydelse eller ordklass. Adjektivet *språklig* utgörs av substantivet *språk* och en avledning med adjektivsuffixet *-lig*. Exempel på ord som bildas med både sammansättning och avledning är *talspråklig* och *språkinlärningsprocess*. Tittar man på ordet *talspråklig* är det en sammansättning av *tal* och *språk* samt avledningen *-lig*. Ordet *språkinlärningsprocess* är ännu mer komplext sammansatt, eftersom det innehåller partikelverbet *lära in/inlära*, men med hjälp av avledning med substantivsuffix blir det *inläring*.

Avledning är ett vanligt sätt att bilda nya ord i de flesta språk, men inte i alla.

Avledningar görs med hjälp av **prefix** och **suffix**. Prefix är morfem (orddelar) du lägger till före ordets stam, medan suffix läggs till efter.

ovänlig (prefix)

vänlighet (suffix)

Diskutera



1. Hur vanligt är det att ord bildas genom sammansättning i era förstaspråk? Ge exempel och jämför med varandra.
2. Hur vanligt är det att ord bildas genom avledning?

Ordförråd

När man slår upp ord i ett lexikon är det lätt att få intrycket av att varje ord har en exakt motsvarighet i andra språk. Det kan stämma när det gäller ord som genom tiderna har varit grundläggande för människan såsom "mamma", "pappa", "sol", "vatten" och "eld". Men precis som synonymer inom ett språk sällan är varandras exakta motsvarighet, är det lika ovanligt att det finns en exakt motsvarighet för mer abstrakta ord i ett annat språk.

Språk kan vara olika nyanserade beroende på lokala förutsättningar. Till exempel har svenskan förmodligen fler ord som beskriver snö än många andra språk. Det kan tyckas givet att det finns många ord som beskriver snö i nordliga länder, men det kan också finnas nyanseringar inom språk som är svårare att förstå behovet av.

Ett exempel på detta är att de svenska verben "tänka", "tycka" och "tro" motsvaras av ett enda verb i många andra språk. I engelskan kan alla tre verben översättas med verbet *think*, och i vissa fall kan det översättas med *believe*, men inte alltid. Och tvärt emot vad en engelskspråkig person kan tro är de tre svenska verben inte synonyma med varandra.

Ord kan alltså ha olika betydelseinnehåll som bara delvis överlappar varandra i olika språk. Ett annat vanligt exempel på detta är en jämförelse av svenskans "träd", "trä" och "skog" med motsvarigheterna i danska och engelska.

svenska	träd	trä	skog
danska	træ		skov
engelska	tree	wood	forest

Genom betydelsefältet ovan blir det tydligt att orden har olika betydelseomfång i de olika språken. Danskans *træ* omfattar både träd och materialet trä, medan engelskans *wood* omfattar både materialet trä och en liten skog.



Diskutera



1. Finns det motsvarande betydelskillnader som i svenskans *tänka*, *tycka* och *tro* i era förstaspråk? Utgå från meningarna nedan när ni jämför. Diskutera även om det finns fler sätt att använda orden på.

Jag tänker bra när jag promenerar. (bearbeta information mentalt)

Jag tycker att du ska läsa fler böcker. (åsikt)

Jag tror att det kommer börja regna. (något är sannolikt, men inte säkert)

2. Försök att komma på närliggande ord i era förstaspråk som ger nyanser som saknar motsvarighet i svenskan. (Tips! Släktord, exempelvis *kusin*, motsvaras i många språk av flera ord).

Uttal

När det gäller svenskans uttal är det kanske framför allt en sak som är ovanlig i jämförelse med andra språk, och det är antalet vokalljud. Det vanligaste antalet vokalljud i ett språk är fem. Svenskan har nio vokalljud, vilket kan jämföras med marockansk arabiska som har tre vokalljud. Räkna man långa och korta vokaler som olika vokalljud kan man till och med säga att det finns arton vokalljud i svenskan.

För andraspråkstalare brukar det vara svårast att uttala vokalljudet *u*, vilket inte är så konstigt. Enligt fonetikforskare är det nämligen bara i svenska och norska som vokalljudet *u* används. Vokalljudet *y* är det vokalljud som ligger närmast *u*-ljudet, och det gör att uttalet för vissa andraspråkstalare kan bli "dy" istället för "du".

Y-ljudet är vanligare i världens språk, men ljudet bildas i den främre delen av munnen medan *u* bildas längre bak i munnen.

Svenskans vokaler är a, e, i, o, u, y, å, ä, ö.

Fonetik är läran om språkljud, det vill säga hur vi skapar och uppfattar talat språk.



Den svenske kocken

I det populära brittiska barnprogrammet *The Muppet Show* gjorde man parodi på det svenska språket. En av dockkaraktärerna, "The Swedish Chef", pratade "svenska" – ett nonsensspråk med obegripliga vokalljud och en slags svensk-norsk satsmelodi. Det finns fortfarande klipp på Youtube på "Den svenske kocken".

Diskutera



1. Hur många vokalljud finns i era förstaspråk? Finns det vokalljud i svenskan som saknar motsvarighet i era förstaspråk, eller finns det vokalljud i era förstaspråk som saknas i svenskan?
2. Vilka vokalljud i svenskan kan vara svåra att uttala för en person som talar era förstaspråk? Finns det andra språkljud i svenskan som är svåra att uttala?
3. Vilka vokal- eller konsonantljud i era förstaspråk är svårast att uttala för en person som har svenska som förstaspråk?

Grammatik

Du vet förmodligen redan att olika språk kan indelas i grupper utifrån ordföljden. Svenskans grundordföljd är subjekt (S), verb (V), och objekt (O). Svenskans tillhör alltså SVO-språken. De två andra största grupperna är VSO-språken (där till exempel arabiska ingår) och SOV-språken (där till exempel persiska ingår).

Även om SVO-ordföljd är vanlig bland världens språk finns det andra delar av svenskans struktur som är mer avvikande. I de grammatiska strukturerna är det framför allt två saker som gör svenskan ovanlig i jämförelse med många andra språk.

1. Regeln för verbets placering

Vi har redan konstaterat att svenskan är ett SVO-språk, men hur väl stämmer det med följande meningar?

Jag köper min första bil i morgon.

S V O

I morgon köper jag min första bil.

V S O

Var köper jag min första bil i morgon?

V S O

I den första meningen följs SVO-mönstret, men i de andra två meningarna är ordföljden istället VSO. Orsaken till detta är att i svenskan måste det finita verbet, det vill säga det första böjda verbet, alltid vara placerat som satsled 2.

2. Fristående artiklar, bestämda och obestämda former

Svenskan har fristående obestämda artiklar (en, ett) och fristående bestämda artiklar (den, det, de). Dessutom har substantiven både en obestämd form, till exempel "katt", och en bestämd form, "katten". Många språk, till exempel bosniska, finska och kinesiska, saknar artiklar helt, medan turkiskan enbart använder fristående obestämd artikel.

Svenskan har dessutom något som kallas dubbel bestämdhet, vilket innebär att bestämdhet både uttrycks genom bestämd fristående artikel och bestämd form av substantivet, det vill säga "den hunden".

Diskutera



1. Vilken grundordföljd har era förstaspråk? Finns det avvikelser från grundordföljden, eller är mönstret mer fast än vad det är i svenskan?
2. Hur används fristående artiklar och bestämdhet i era respektive förstaspråk?
3. Vilken av svenskans "ovanligheter" är svårast att lära sig för talare av era respektive förstaspråk? Varför?



Att se språkliga mönster

Genom kunskap om språk kan du avläsa mönster i ett språk som du inte alls känner till. Du kan se vilka grammatiska strukturer ett för dig främmande språk har om du får läsa och analysera ett fåtal översatta meningar. Du kan till exempel avgöra vilken ordföljd språket har och om olika typer av attribut placeras före eller efter huvudordet. Attribut är en satsdel som beskriver ett substantiv. Här är ett par meningar på svenska:

Pojken äter frukt.

Flickan ser en svart hund.

Flickorna ser en pojke.

Pojkarna ser de vita hundarna.

Flickans hund äter kött.

Pojkens hundar äter kött.

De tre flickorna bor i Sverige.

Om någon utan kunskap om det svenska språket skulle ha fått meningarna översatta till sitt förstaspråk, skulle personen kunna dra följande slutsatser om svenskans grammatiska strukturer:

- Svenskan är ett SVO-språk.
- Adjektivattribut placeras före substantivet.
(*svart* hund, *vita* hundarna)
- Genitivattribut placeras före substantivet.
(*Flickans* hund, *Pojkens* hundar)

Skriv



Översätt alla meningarna ovan till ditt förstaspråk. Skriv med latinska bokstäver, även om ditt förstaspråk egentligen har ett annat alfabet. Låt en klasskamrat som inte talar ditt förstaspråk analysera meningarna.

1. Identifiera de ord som återkommer, det vill säga *flicka*, *pojke*, *hund*, *se* och *äta*.
2. Identifiera adjektivattributen *svart* och *vit*.
3. Summera dina slutsatser om språket utifrån frågorna:
 - Är språket ett SVO-, SOV- eller VSO-språk?
 - Placeras adjektivattribut före eller efter substantivet?
 - Placeras genitivattribut före eller efter substantivet?



Strategier för språkinlärning

När du läser svenska som andraspråk på den här nivån har du kommit långt i din andraspråksutveckling. I dina nuvarande studier kommer ditt språk att fortsätta utvecklas, bland annat genom arbetet med texter av vetenskaplig karaktär, som dessutom övar din kritiska och analytiska förmåga.

I det här kapitlet får du lära dig mer om hur du utvecklar strategier för språkinlärning. Du kommer framför allt få arbeta med strategier för att utöka ordförrådet och få träna på att använda fler allmänakademiska ord.

Vad påverkar språkinlärningen?

I förra kapitlet fick du jämföra mönster i olika språk. Det kan vara ett roligt sätt att träna upp sin förmåga att se olika grammatiska strukturer. Att enbart sitta och plugga grammatik är däremot inte en särskilt effektiv metod att utveckla ett språk, enligt språkforskarna. Det kan ha viss effekt för att skriva grammatiskt korrekt, men det verkar inte påverka det talade språket nämnvärt.

Vilka strategier är då effektiva för att utveckla ett rikt andraspråk som fungerar både i högskolestudier och i arbetslivet? Och vilka faktorer har betydelse när man ska lära sig ett språk på avancerad nivå?

All språkforskning pekar på att grundförutsättningar som ankomstålder och hur nära besläktade förstaspråket och målspråket är har stor betydelse för hur snabbt man lär sig ett språk. Utöver det verkar ytterligare tre faktorer vara avgörande:

1. Arbetsminne och förmåga till utantillärande (till exempel minnas ord och fraser).
2. Förmåga att se mönster (till exempel grammatiska strukturer).
3. Motivation.

Det är kanske inte alltid lätt att veta vilka styrkor man har, och vad man behöver träna mer på, men det finns några tumregler. Om du har lätt för matematik är du förmodligen bra på att se mönster även i språk. Och om du sjunger med i alla låttexter är du troligtvis bra på att lära dig andra saker utantill också.

Den allra viktigaste faktorn tycks dock vara motivationen. Till exempel har man studerat språkutvecklingen hos personer som blir antagna till Försvarets tolkskola. I antagningsprovet till tolkskolan testas de sökandes arbetsminne och förmåga att se mönster i språk. Studier visar att de antagna med högst poäng på antagningsprovet inte alltid utvecklas snabbast under utbildningen. Tvärtom kan antagna till tolkskolan med något lägre poäng på antagningsprovet ha en bättre utvecklingskurva. Den avgörande faktorn för hur snabbt språkutvecklingen går tycks vara motivationen.



Strategier för ordinläring

Ett rikt ordförråd är avgörande för hur väl du lyckas i din kommunikation i olika sammanhang. Det gäller inte bara ordförrådets omfattning, det vill säga antalet ord, utan du måste också kunna mycket om orden och deras olika betydelser. Slutligen måste du förstås kunna använda orden för att till exempel visa din kunskap och för att uttrycka tankar och känslor. Man kan alltså säga att ett rikt ordförråd rör både bredd, djup och kontroll, det vill säga förmåga att använda orden.

Du har tidigare säkerligen arbetat med flera olika strategier för att utveckla ordförrådet. Om du har arbetat med *Svenska impulser 2 SVA* har du stött på följande strategier:

- Bestäm ordklass.
- Skapa en ordfamilj.
- Kategorisera ord (allmänakademiska/ämnesspecifika).
- Lär dig ordets olika betydelser.
- Red ut relationen till andra ord.
- Lär dig hur ordet går att kombinera.

I dina nuvarande studier behöver du framför allt rikta din uppmärksamhet mot ord av allmänakademisk karaktär. Det är ord som är vanliga i formella texter inom många olika ämnen. För att ge dig en uppfattning om hur ofta du kan stöta på den här typen av ord får du här läsa ett kort utdrag ur en språkröniker i *Dagens Nyheter*. Alla ord av allmänakademisk karaktär i texten är färgmarkerade:

Verbpartikeln *upp* har en **mängd** olika **betydelser**. I Svensk ordbok, SO, **presenteras** tolv **användningar**. **Förutom** att användas i **bemärkelsen** ”i **motsatt riktning** mot fallriktningen”, till exempel *gå upp ur sängen*, så används *upp* ofta för att visa att något börjar, till exempel *ta upp kampen mot knarket*.

Karin Skagerberg, *Verbpartiklar ger små betydelsenyanser*, 2023-02-05

I det här korta stycket används inte mindre än åtta allmänakademiska ord. Förmodligen har du redan en relativt god kunskap om vad flera av orden i utdraget betyder. Samtidigt finns det många ord av allmänakademisk karaktär i svenskan, och kunskap om dessa ord är helt avgörande när du läser och skriver mer avancerade texter.

För att lära dig mer om allmänakademiska ord kan du använda *En svensk akademisk ordlista* (spraakbanken.gu.se/ao). Den innehåller mer än 600 av de vanligaste orden i den här kategorin. Orden i listan sorteras på olika sätt, till exempel i alfabetisk ordning. Så här kan det se ut när du går in på webbplatsen:

En svensk akademisk ordlista

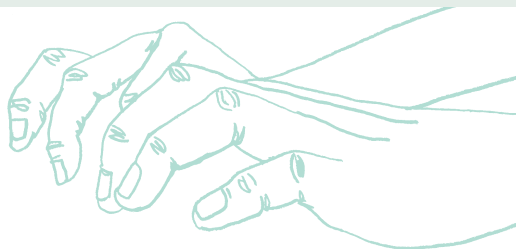
Utförlig lista

Alfabetiskt ordnad

Akademiskt ordnad

Om listan

1. acceptera	2. agera	3. aktiv	4. aktivt	5. aktivitet	6. aktuell
7. aktör	8. allmän	9. allmänhet	10. allmänt	11. alltför	12. allvar
13. alternativ	14. alternativ	15. ambition	16. analys	17. analysera	18. ange
19. angående	20. anledning	21. anpassa	22. ansats	23. anse	24. anspråk
25. anta	26. antagande	27. antal	28. antingen	29. antyda	30. användning
31. argument	32. argumentera	33. art	34. artikel	35. aspekt	36. avgränsad
37. avgränsning	38. avgöra	39. avgörande	40. avhandling	41. avsaknad	42. avse
43. avsedd	44. avseende	45. avsikt	46. avsluta	47. avslutad	48. avsnitt
49. bakgrund	50. basera	51. baserad	52. bedriva	53. bedöma	54. bedömning
55. befinna	56. begrepp	57. begränsa	58. begränsad	59. begränsning	60. behov



Den alfabetiskt ordnade listan är kopplad till en *korpus*, det vill säga en databas för stora mängder text. Där kan du hitta exempel på hur orden används i olika sammanhang. Om du söker upp ordet "betydelse" i den alfabetiskt ordnade listan och klickar på ordet kan det till exempel se ut så här:

betydelsen upplevande och reflekterande, system * teknologiska, i	betydelsen	mekaniska och virtuella, system
Som nämnts tidigare har systemets karaktär en avgörande	betydelse	för vilket sätt vi kan studera det.
Dessa begrepp har dock inte en bestämd	betydelse	utan kan förstås som några av de
Ordens	betydelse	är kopplat till människors sociala
frigörs musikbegreppets innebörd från dess situationsbundna	betydelse	i den aktuella praktiken.

Meningarna i korpusen kan vara relativt svåra, men det viktiga här är inte att du behöver förstå alla meningarna i korpusen. Ditt syfte är att undersöka hur ordet används.

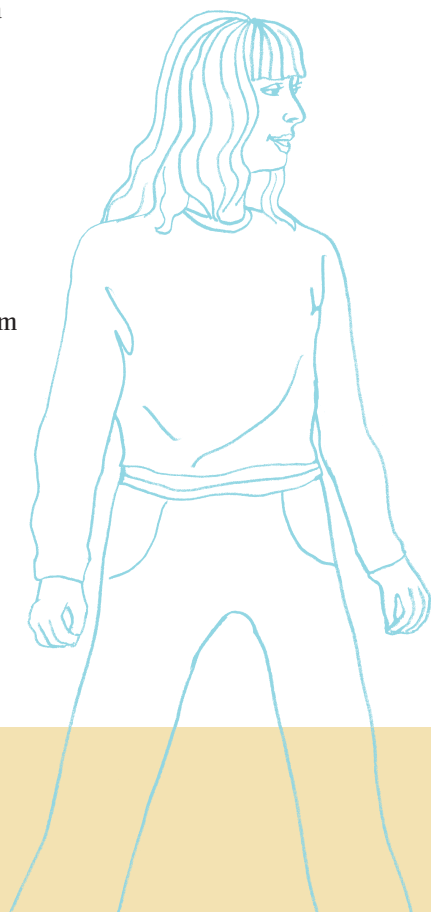
Som du ser är meningarna i korpusen centrerade så att ordet som du undersöker alltid är i mitten. Det gör att du snabbt får en uppfattning om hur ordet används, och i vilka kombinationer. Till exempel kan du se att när ordet används i bestämd form, görs det tillsammans med en preposition, "i betydelsen". I obestämd form ingår ordet istället i olika typer av nominalfraser, till exempel:

... en avgörande **betydelse** ...

... en bestämd **betydelse** ...

Ordens **betydelse** ...

När man snabbt vill se hur ett ord används i akademiska texter, ger alltså korpusen oftast en bättre överblick än om du söker efter ordets betydelse på webben.





Undersök



Undersök hur sökresultaten skiljer sig mellan en användning av *En svensk akademisk ordlista* och en vanlig sökning på nätet.

1. Slå upp ordet "resultat" i *En svensk akademisk ordlista* (välj den alfabetiskt ordnade listan). Klicka på ordet för att få fram korpusen.
2. Sök på ordet "resultat" i en sökmotor på nätet.
3. Sök på "resultat exempelmeningar" i en sökmotor på nätet.
4. På vilka sätt skiljer sig sökresultaten åt? I vilka sammanhang är de olika sökresultaten användbara?



Bredda, fördjupa och använd

När du arbetar aktivt med det allmänakademiska ordförrådet har du fokus på:

- Bredd – slå upp ord och uttryck som du inte känner till.
- Djup – fördjupa dina kunskaper om orden.
- Kontroll – träna på att använda orden.

På de kommande sidorna får du flera exempel på hur du kan gå tillväga när du använder dig av *En svensk akademisk ordlista* för att bredda, fördjupa och använda dina kunskaper om de här viktiga orden. I exemplen kommer du att använda både den akademiska ordlistan och *Lexin* för att undersöka orden och få mer kunskap om dem. Du kommer också att få använda orden i egna meningar. Då är det bra att gå tillbaka till korpusen, både för att inspireras och för att kontrollera korrektheten i dina meningar. Används ordet på liknande sätt i korpusen? Använder du rätt preposition? Kombineras ordet på ett liknande sätt?

När du arbetar på det här sättet tränar du samtidigt upp din förmåga att se språkliga mönster och din förmåga att memorera olika kombinationer av ord.



Här är de tjugo vanligaste orden i *En svensk akademisk ordlista*.

Exempel 1

Ordet "bemärkelse" i utdraget på sidan 22 har du kanske inte stött på lika ofta som de andra färgmarkerade orden. Om du slår upp ordet i *Lexin* kan du läsa att ordet är synonymt med "betydelse" och "avseende". Om du sedan söker upp ordet i *En svensk akademisk ordlista* och klickar på det får du fram korpusen. Då kan det till exempel se ut så här:

Vardagliga begrepp är i den	bemärkelsen	spontana eftersom de används oreflekterat
Jag undersöker språkliga normer i	bemärkelsen	språkriktighetsnormer men också i
Alla lärarkommentarer avser i någon	bemärkelse	både språk och innehåll
den varianten som är korrekt i grammatisk	bemärkelse	.
semantik och användningsregler i vidare	bemärkelse	.

I korpusen ser du till exempel att substantivet "bemärkelse" genomgående används med prepositionen "i", både i bestämd form och obestämd form till skillnad från ordet "betydelse".

Arbeta med ord



Använd *Lexin* och *En svensk akademisk ordlista* för att lösa följande uppgifter:

1. Vad betyder uttrycken?
 - i den **bemärkelsen**
 - i vid **bemärkelse**
 - i överförd **bemärkelse**
 - i snäv **bemärkelse**
2. Kan ordet "bemärkelse" bytas ut mot ordet "betydelse" i kombinationerna ovan?
3. Skriv tre egna meningar som innehåller ordet "bemärkelse". Använd korpusen som inspiration.

Exempel 2

Läs följande meningar, som kommer från samma språkkrönika från *Dagens Nyheter* som utdraget på sidan 22. Även här är de allmänakademiska orden färgmarkerade:

Verbpartikeln *ner* har färre **betydelser** än *upp* i SO, däribland "längs den **naturliga** fallriktningen" och "med förstörande **inverkan**". *Brinna ner* skulle då kunna klassas i **kategori** nummer två; *brinna ner* ger nog många en mer **fysisk** bild av att något *brinner ner*, än om det *brinner upp*, vilket **åtminstone** för mig känns mer slutgiltigt och **snarare fokuserar** på **resultatet**.

I det förra exemplet undersökte du orden "betydelse" och "bemärkelse". Du kom nog fram till att orden var synonymer, men att ordet "betydelse" är mer informellt än ordet "bemärkelse".

Andra sätt att använda *En svensk akademisk ordlista* är att undersöka hur ord används i mer bildlig betydelse, när verb används i aktiv respektive passiv form, samt i vilka vanliga kombinationer orden förekommer.



Arbeta med ord



Lös följande uppgifter genom att slå upp de olika orden i *En svensk akademisk ordlista* (välj den alfabetiskt ordnade listan). Klicka på orden för att få fram korpusen.

1. Verkar ordet "bild" användas i konkret eller mer bildlig betydelse i korpusen? Ser du något adjektiv som verkar användas ofta i kombination med ordet?
2. Vilken preposition används tillsammans med verbet "fokusera" i infinitivform och aktiv form i presens? Hur används verbet i passiv form?
3. Sök upp substantivet "inverkan". Vilka ord verkar ofta stå före ordet? När verkar kombinationen "inverkan på" respektive "inverkan som" användas?
4. Skriv egna meningar där du använder orden "bild", "fokusera" och "inverkan". Du kan använda flera av orden i samma mening.

Exempel 3

Läs fortsättningen på språkrönikan:

Verbpartikeln *ner* verkar också **generellt** användas i en mer **negativ betydelse** än *upp*. **Exempelvis** låter det ju lite otrevligt att *blöta ner någon*, medan att *blöta upp något* inte har en **särskilt negativ** klang.

Ytterligare ett sätt att använda *En svensk akademisk ordlista* är att undersöka adjektiv och adverb tillsammans med deras motsatsord. Om du slår upp ordet "generellt" i *Lexin* får du fram ordet "generell". Du får veta att ordet är ett adjektiv som också har böjningsformerna "generellt" och "generella" samt att motsatsordet till "generell" är "specifik". Som du kanske vet kan ord som "generellt" och "specifikt" fungera både som adjektiv och adverb beroende på om de utgör en bestämning till ett substantiv eller ett verb.

När du söker upp orden "generellt" i den akademiska ordlistan, så upptäcker du att både "generell" och "generellt" finns med, men bara "specifik" (inte "specifikt").

Arbeta med ord



Lös följande uppgifter genom att slå upp de olika orden i *En svensk akademisk ordlista* (välj den alfabetiskt ordnade listan). Klicka på orden för att få fram korpusen.

1. En av de vanligaste kombinationerna för ordet "generellt" är "generellt sett". Hur används det uttrycket i korpusen? Vilka kombinationer är vanliga för orden "specifik/specifikt"? (Sök på ordet "specifikt" i sökrutan.)
2. Vilka användbara kombinationer hittar du för motsatsparet "positiv"/"negativ" i korpusen?
3. Slå upp ordet "särskilt" i både *Lexin* och den akademiska ordlistan. Vilka olika betydelser har ordet? Hur används ordet i korpusen?
4. Skriv egna meningar med orden som är markerade i utdraget. Kombinera gärna med orden "bild", "bemärkelse" och "betydelse". Kontrollera mot korpusens mening.



Gå på djupet

Använd strategierna

I den här slutuppgiften ska du använda strategierna för att utveckla bredd, djup och kontroll i ditt ordförråd. Du kommer att utgå från en tidningsartikel som handlar om gymnasieelevers språkbruk. Arbetet med de allmänakademiska orden mynnar ut i att du tillsammans med en klasskamrat skriver en kommentar till artikeln där ni ger fler perspektiv på gymnasieelevers språkbruk. Tänk er att kommentaren ska kunna publiceras i en tidning.

Material

- Det här kapitlet.
- Artikeln "Prat om toaklotter blir diskussion om makt" på s. 32–33.
- *Lexin* (lexin.nada.kth.se/lexin/)
- *En svensk akademisk ordlista* (spraakbanken.gu.se/ao/)

Arbetsgång

Förberedelse

1. Läs rubriken, ingressen och det första stycket i artikeln. Fundera på vad du vet om ämnet sedan tidigare.
2. Läs texten. Sammanfatta muntligt textens huvudtankar tillsammans med en klasskamrat.
3. Diskutera artikelns innehåll. Hur reagerar ni på artikeln? Vilka eventuella diskussioner om språkliga normer förekommer på er skola? Har olika typer av språkbruk olika status? Vilka ord anses vara nedsättande? Vilka iakttagelser om ungdomars samtal och tankar om språk, identitet och makt skulle ni kunna bidra med till tidningens läsare?

Genomförande

Arbeta i par med följande uppgifter:

4. Arbeta med bredden i ordförrådet. Gå igenom de understrukna orden i artikeln och slå eventuellt upp orden i *Lexin*. Kontrollera även att ni förstår de fasta uttrycken respektive de ämnes-specifika orden.

Fasta uttryck

lägga vikt vid (någonting), slå fast (någonting), i mångt och mycket, vara i takt med (någonting)

Ämnesspecifika ord

förortsslang, (språkliga) särdrag, varietet, kulturell appropriering, politiskt korrekt språk, socialiseras in i (någonting), inkluderande språkbrukare

5. Arbeta med djupet i ordförrådet. Välj minst tio allmänakademiska ord ur texten och undersök med hjälp av korpusen i *En svensk akademisk ordlista* hur orden används (ordklass, vanliga kombinationer och så vidare).
6. Använd det allmänakademiska ordförrådet. Bestäm vilka ord ni ska använda. Skriv en kort text där ni låter tidningens läsare ta del av era iakttagelser och erfarenheter av gymnasieelevers tankar om språk, identitet och makt. Ni kan till exempel inleda er text så här:

Vi har med stort intresse läst Lena Lind Palickis artikel "Prat om toaklotter blir diskussion om makt" (SvD, 2021-10-19) om Henning Årmans forskning. Årmans avhandling behandlar elevers diskussioner om vad som anses vara politiskt korrekt språkbruk på en innerstadsskola i Stockholm. Vi vill nu bidra med fler perspektiv från en annan skola och ge exempel på både likheter och skillnader i hur ungdomar diskuterar språkliga normer och språklig identitet.

Tänk på att ni även kan ha användning av de allmänakademiska orden som ni har arbetat med tidigare i kapitlet.

7. Kontrollera att er användning av de allmänakademiska orden överensstämmer med hur de används i meningarna i ordlistans korpus.

Efterarbete

8. Reflektera gemensamt över vad ni har lärt er, och hur ni kan arbeta med ordförrådets bredd, djup och kontroll framöver.



” Prat om toaklotter blir diskussion om makt

Ord är laddade med betydelser, makt och identitet. Det visar inte minst en färsk avhandling om hur ungdomar pratar om språk med varandra.

Kan ord som queer vara nedsättande? Är det okej att prata förortsslang som ett skämt om man inte kommer från förorten? [...]

I en rykande färsk avhandling av Henning Årman från Barn- och ungdomsvetenskapliga institutionen vid Stockholms universitet står elevernas diskussioner om språk och politik i centrum. Genom att vistas på skolan under en längre tid har Årman deltagit i och lyssnat på samtal, intervjuat elever och lärare och iakttagit och fotograferat klotter, affischer och skyltar. Hur pratar ungdomarna om språk? Hur förhandlar de om vad som är okej eller inte okej att säga?

Diskussioner om språk och politik förekommer på många av skolans arenor. En klottrad uppmaning om att queera elever ska ge sig till känna för att få en kram sätter igång en toalett-klotterdiskussion om vad queer betyder. Eleverna lägger bland annat olika vikt vid begreppets amerikanska historia. Det visar sig svårt att slå fast vad ordet betyder ”egentligen” – för vem har rätt att bestämma det mer än någon annan? Diskussionen handlar alltså i mångt och mycket om makt, där språket är ett av flera verktyg för politisk förändring.

Samma frågor om makt och identitet blir synliga i elevernas diskussioner om förortsslang. Vem har rätt att bestämma vem som får använda det? Elever på skolan kan protestera mot hur innerstadsungdomarna lånar särdrag från en språklig varietet med lägre status, trots att de inte kommer från förorten. De menar att det ironiska och skämtsamma användandet är ett uttryck för så kallad kulturell appropriering, något som de flesta ser som problemiskt.

Det finns hos många elever tydliga idéer om vad som ska ses som ett politiskt korrekt språk, och eleverna korrigerar både varandra och sig själva. I takt med att de socialiseras in i vad som anses vara det rätta utvecklar de också politiska ståndpunkter. Det är tydligt att trots att vissa elever tar sig rätten att rätta andras språk finns det också ett motstånd,



där andra elever ifrågasätter de snäva ramarna för vad som får sägas. [...]

Genom de språkliga diskussionerna fostrar eleverna varandra. I Årmans avhandling blir det tydligt att elevernas grundärende sällan är att korrigera språket i sig, utan att försöka hantera komplexa frågor om språk, makt och identitet. Genom språket förhandlar eleverna om hur verkligheten ser ut, eller borde se ut. Genom sina diskussioner ifrågasätter eleverna normer som har med kön, etnicitet och sexuell läggning att göra. Samtidigt skapar de också nya normer, ramar och gränser för vad det innebär att vara en inkluderande språkbrukare. Och – de normerna kan visserligen vara andra än tidigare – men ofta är de minst lika snäva.

Lena Lind Palicki, *Svenska Dagbladet*, 2021-10-19

